

Акцентовано увагу на необхідності їх визначення не як загальних функцій профспоюзів, які отождествляються з їх основними напрямками діяльності, а як завдань по практичній реалізації наданих їм прав.

Ключевые слова: профсоюз, колективний договір, колективне угоду, функції профспоюзів.

Matsyuk A. R. Functions of trade unions in the formation of social relationships and partnerships at the concluding of collective contracts and agreements. The article deals with the main functions of trade unions in collective bargaining and agreements. Each period of establishment of the Ukrainian trade unions as an active subject of social relationships and partnerships had its own specific quality characteristics. In particular, differently treated the legal framework for the activities of trade unions, has changed the legal field functioning of trade unions, was transformed functional orientation, trade Union activity, objectives, forms and methods of work of trade unions. The transformation of the economic model of development of society and the legal framework governing the employment relationship requires an adequate level of legal and procedural bases for performing unions of their functions. Summarizing the results of the research scientists about the General lighting of the activities of the trade unions on various criteria and assessment factors, identified their main functions, protecting labor rights through a system of social partnership at the conclusion of collective agreements, namely: security, reform, partner (social dialogue), preposterous, representative, control, information and Advisory, educational, educational, organizational. These functions most significantly manifested during collective bargaining, social relationships and partnerships in the new economic conditions and constitute the essential criteria for the change and the application of labour legislation. Focused on the need for their definitions are not as common functions of trade unions, which identified their main activity, but as tasks on the practical realisation of their rights.

Keywords: trade union, collective bargaining, collective agreement, functions of trade unions.

Надійшла до редакції 24.12.2014

Собакарь А. О.

доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 349.22

КОНТРОЛЬ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Досліджено контроль як один з основних способів забезпечення трудових прав працівників, конкретизовано його місце серед інших способів дотримання трудового законодавства, визначено спільні риси нагляду і контролю, а також критерії їх розмежування.

Ключові слова: контроль, нагляд, трудові права, критерії розмежування, елемент, спосіб, забезпечення.

Постановка проблеми. Важливою передумовою подальшого розвитку та реформування трудового права України залишається забезпечення соціальної та економічної захищеності працівників від порушень законодавства з боку

роботодавців, які завжди знаходяться в більш пріоритетному становищі стосовно працівників. Саме в цьому аспекті трудове законодавство є дзеркалом, яке відображає ставлення суспільства та держави до людини, яка працює.

Правове регулювання трудових і пов'язаних з ними відносин обумовлене створенням безпечних і гідних умов праці, наданням рівних можливостей у здійсненні трудових прав і свобод. Водночас реалії сьогодення переконають у зворотному. Працедавцями допускаються порушення норм практично всіх основних розділів трудового законодавства: від порушень під час укладання і розірвання трудових договорів, затримки виплати заробітної плати або виплати її не в повному розмірі до накладення на працівників незаконних дисциплінарних стягнень, ненадання встановлених гарантій і компенсацій, недотримання безпечних умов праці працівників і т.д.

Результати соціологічного дослідження, проведеного Дослідницьким центром компанії HeadHunter на українському ринку праці (опитано 1234 респонденти, серед них 45% – чоловіки і 55% – жінки, віком від 21 до 40 років), засвідчили, що роботодавці у різний спосіб порушують їхні законні права [1]. Зокрема, частими є випадки порушення право на відпустку (43%), на гідну оплату праці (42%), компенсацію у разі звільнення (37%), проблеми із забезпеченням додаткових благ для працівників (харчування, мобільний зв'язок), матеріальних компенсацій у разі хвороби або часткової втрати працездатності (24%), порушення права на підвищення трудової кваліфікації і професійне навчання. Крім того, непоодинокими є факти, коли роботодавець «ставить нереальні терміни для виконання завдань», змінює умови праці, «намагається примусити працювати у вихідні дні», «порушує культуру спілкування», негідно ставиться.

Ще один типовий показник порушення умов праці – її оплата, при цьому головними претензіями респондентів є: невивплата зарплати (від кількох місяців до півроку) або «вивплата зарплати не в повному обсязі без пояснень», затримки у виплаті, «неіндексація зарплатні протягом багатьох років», зарплата у конвертах, «необхідність випрошувати зарплату», невивплата призначеної премії тощо. З цією проблемою пов'язано питання тривалості робочого графіка, наднормової неоплачуваної роботи (робота в святкові дні, самовільне (з боку роботодавця) подовження робочого дня, «постійні переробки», «11-годинний робочий день за мінімальну зарплату» тощо).

Зрозуміло, що права і свободи людини у трудовій сфері, навіть за наявності сприятливих до того умов, не реалізуються автоматично. Держава зобов'язана не тільки встановити правові норми, спрямовані на забезпечення дотримання трудових прав громадян, але й створити ефективний механізм забезпечення їх реалізації, різновидом якого є контроль за дотриманням встановлених законом норм. «Контрольно-наглядова діяльність хоча і є вторинною як вид діяльності, але від її організації багато в чому залежить підтримка законності, дисципліни і правопорядку в країні» [2, с. 41].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Попри те, що різні способи захисту й реалізації конституційних трудових

прав у своїх наукових працях розглядали такі відомі вчені, як М.Г. Александров, П.В. Анісімов, Н.Б. Болотіна, Л.Я. Гінцбург, Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков, І.В. Зуб, С.О. Іванов, М.І. Іншин, І.Я. Кисельов, Р.І. Кондратьєв, В.В. Лазор, Л.І. Лазор, Р.З. Лівшиць, О.А. Лукашова, М.В. Лушнікова, М.І. Іншин, А.Р. Мацюк, Ю.П. Орловський, С.М. Прилипко, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, О.Ф. Скакун, О.В. Смирнов, Б.С. Стичинський, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та ін., питання використання можливостей контролю у цьому процесі розглядаються побічно, без глибокого вивчення його особливостей.

Мета. Саме цими передумовами зумовлюється актуальність статті та необхідність подальшого вивчення контролю як важливого способу забезпечення трудових прав працівників.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивною причиною, що зумовлює можливість захисту трудових прав працівників органами державного контролю та нагляду, є головним чином специфіка предмета трудового права. Як справедливо зазначив Л.С. Таль, «...працівник у відповідних межах на якийсь час обмежується у своєму господарському самовизначенні. Діяльність, що відправляється ним за договором, економічно становить діяльність працедавця, здійснювану через нього, а не його власну» [3, с. 249]. Іншими словами, працівник, перебуваючи в чужій господарській сфері, не може сам впливати на безпеку умов праці. Насамперед, саме для контролю за умовами праці і необхідні органи державного контролю і нагляду. Адже адміністративне право має визначатися як «право забезпечення і захисту прав людини» [4, с. 10; 5, с. 430-431].

Державний нагляд за дотриманням трудових прав був встановлений ще в кінці XIX в. Так, у Законі про фабричну інспекцію праці від 1 червня 1882 р. сказано, що організація фабричного нагляду складає важливе завдання фабричного законодавства. Успішне здійснення державою функції з формування механізму державного регулювання трудових відносин не представлялося можливим без здійснення державними органами нагляду за дотриманням трудових прав працівників [6].

Вказане пояснюється тим, що після введення норм і правил, що регламентують діяльність працівників, виникла необхідність контролю за виконанням розпоряджень. Крім того, фабричні інспекції були покликані стежити за порядком на робочих місцях. Поступово повноваження інспекторів розширювалися, зростав їх авторитет і значущість. Останнє було обумовлене, перш за все, ефективністю їх діяльності на заводах і фабриках.

Нині держава за допомогою контрольно-наглядової діяльності забезпечує дотримання власноруч встановлених соціальних стандартів в трудових відносинах. У ст. 3 Конвенції МОП № 81 (1947 р.) про інспекцію праці в промисловості і торгівлі передбачено включення до функцій інспекції праці діяльності, спрямованої на здійснення контролю та нагляду за дотриманням встановлених законом стандартів у трудових відносинах.

Специфіка таких відносин, що характеризуються домінуючим станови-

щем працедавця у зв'язку із знаходженням в його власності засобів виробництва, і нині свідчить про актуальність та необхідність здійснення державного нагляду за дотриманням норм трудового законодавства [7, с. 284].

Слід зазначити, що дотепер відсутнє чітке розділення понять «контроль» і «нагляд».

Слово «контроль» («controle») запозичене з французької мови та є результатом зрощення «contre» – «проти» та «role» – «список», тобто «зворотний, протилежний, подвійний рахунок» [8, с. 338]. У Словнику російської мови С.І. Ожегова контроль визначено як: а) перевірка, а також постійне спостереження з метою перевірки та нагляду; б) особи, що займаються цією справою, контролери. Контролювати – означає «здійснювати контроль або нагляд» [9, с. 293].

«Ступінь участі в чомусь» – один із варіантів тлумачення лексеми «контроль» – слід розглядати як здійснення будь-якої дії. В цьому випадку в значенні слова «контроль», окрім «перевірки» або «нагляду з метою перевірки», наявний ще один зміст, який іноді залишається поза увагою, – протидія чомусь небажаному [10, с. 62].

У правничій літературі поняття «контроль» визначається як система спостереження і перевірки процесу функціонування і фактичного стану керованого об'єкта з метою оцінки обґрунтованості та ефективності прийнятих ним управлінських рішень і результатів їх виконання, виявлення відхилень від вимог, сформульованих у цих рішеннях, усунення несприятливих наслідків їх виконання та інформування про них компетентних органів [11, с. 214].

Соціальне призначення контролю полягає в тому, що він покликаний слугувати витоком інформації про процеси, які відбуваються, умовою підтримки законності й дисципліни, порядку й організованості, охорони свободи і дотримання прав громадян. Контроль є важливим засобом визначення правильності розв'язання визначених завдань, ступеня пізнання об'єктивних законів суспільного розвитку, використання під час прийняття глобальних рішень певних природничих і суспільних наук.

Контроль «тією чи іншою мірою характерний для усякого суспільного ладу», – зауважує О.Ф. Андрійко і додає: «...демократичні процеси, що відбуваються в усіх сферах нашого суспільства, починаючи із переосмислення ролі держави, кардинальних змін у структурі державної влади, в економіці, вносять зміни і у розуміння необхідності контролю як об'єктивного явища їх подальшого розвитку» [12, с. 49-53].

Отже, сенс контролю полягає в перевірці й виявленні результатів діяльності об'єктів управлінських відносин, які отримують оцінку залежно від того, як виконується управлінське рішення, з метою визначення відхилення керованого об'єкта від заданих параметрів [13, с. 240].

Для контролю характерним є те, що він передбачає можливість втручання суб'єкта контролю в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта. Ця загальна ознака контролю дає змогу відмежувати його від нагляду, суб'єкти якого лише виявляють та попереджають правопорушення, у зв'язку з чим не

мають права втручатися в оперативну діяльність, застосовувати примусові заходи [14, с. 30].

На відміну від контролю «нагляд» трактовано як спостереження з метою перевірки [15, с. 318]. Призначення нагляду полягає у виявленні та профілактиці правопорушень, усуненні їх наслідків та притягненні винних до відповідальності без права втручання в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління [16, с. 223-224].

Вчені по-різному трактують поняття «нагляд». Так, на думку М.С. Студенікіної, «нагляд – свого роду звужений контроль, однак звужений лише у сфері свого застосування» [17, с. 25]. «Адміністративний нагляд, – констатує дослідниця, – є різновидом надвідомчого контролю, представляє форму активного спостереження, що супроводжується застосуванням в необхідних випадках заходів адміністративно-владного характеру» [8, с. 20].

Інші вчені адміністративний нагляд розглядають як різновид надвідомчого контролю і визначають його як службову функцію стосовно нагляду взагалі [18, с. 19]. Також можна зустріти визначення нагляду як систематичне спостереження органів управління за точним і неухильним виконанням загальнообов'язкових правил із метою превенції, припинення їх порушень, виявлення і притягнення порушників до відповідальності або застосування до них заходів громадського впливу [19, с. 10].

Під час нагляду, на відміну від контролю, існує можливість оцінки відповідності діяльності керованого об'єкта певним вимогам норм за наявності суворих юридичних санкцій у разі їх невиконання. Отже, нагляд як функція публічного управління має виняткову юридичну природу і сенс, тоді як контроль може здійснюватися і за іншими підставами (не лише юридичними). Так, при контролі існує ширша дискреція повноважень і методів управлінського впливу, які не завжди закріплені у правових нормах. Прикладом цього можна вважати наради вищих посадових осіб, коли віддаються ті або інші розпорядження розібратися в якому-небудь питанні, вирішити якусь проблему. При нагляді всі розпорядження такого характеру повинні набути певної правової форми і здійснюватися з дотриманням чітко встановлених юридичних (адміністративних) процедур.

У теоретико-правовому сенсі нагляд має принципові відмінності від контролю (державного, судового, парламентського, громадського), позаяк у його основі лежить не перевірка виконавської діяльності, а інша управлінська діяльність – із нагляду за поведінкою суб'єкта управління, щоб останній не здійснював неправомірних дій, які можуть завдати шкоди суспільству та окремим громадянам.

Висновки. Враховуючи викладене, принциповими ознаками контролю як способу забезпечення трудових прав працівників є те, що: він здійснюється як державними органами, так й іншими суб'єктами (наприклад, профспілками і т.д.); може мати як публічний характер, так і здійснюватися в межах соціально-партнерських відносин; у цих випадках може контролюватися і доцільність діяльності підконтрольних суб'єктів, а не тільки її законність;

форма і процедура контролю можуть визначатися як у законодавчому порядку, так і за згодою соціальних партнерів; його результати мають, як правило, відповідне документальне оформлення і породжують правові наслідки; у разі виявлення порушень трудового законодавства контрольний орган має право вимагати від підконтрольної особи усунення даних порушень; у разі виявлення порушень трудового законодавства контрольний орган має право вимагати притягання винних осіб до відповідальності (в т.ч. дисциплінарної).

З іншого боку, нагляд здійснюється тільки державними органами, має публічний і державно-владний характер та пов'язаний із спостереженням за дотриманням режиму законності, здійснюється у суворій відповідності до встановленої форми і визначеної законодавством процедури, його результати мають відповідне документальне оформлення і породжують правові наслідки тощо.

Слід зазначити, що у світі склалися дві моделі впливу контролю і нагляду на трудові відносини: 1) контрольно-наглядові функції поєднуються з обмеженим правом регулювання безпосередньо соціально-трудова відносин (Данія, Німеччина та ін.); 2) контрольно-наглядові функції поєднуються з широкими повноваженнями з регулювання безпосередньо соціально-трудова відносин (Канада, Франція, Іспанія, Чилі та ін.). У більшості країн інспекції займаються підготовкою стандартів у трудовій сфері, а потім здійснюють моніторинг дотримання цих стандартів. Універсальний, загальний характер має нагляд, здійснюваний інспекціями праці Бельгії, Болгарії, Греції, франкомовної Африки та ін. У деяких країнах нагляд має вузький характер (тільки безпека і здоров'я працівників, праця жінок і дітей). Це стосується країн Північної Європи, Великобританії тощо.

Щодо України використання апробованого позитивного зарубіжного досвіду передбачає: його вивчення, аналіз, виявлення сильних та слабких сторін і розроблення на цій основі безпосередніх рекомендацій для законодавчої та правозастосовної діяльності контролюючих суб'єктів; вміщення його в тому чи іншому адаптованому вигляді в систему правової бази забезпечення трудових прав працівників, тобто інкорпорація до законодавчої системи країни; використання його у підготовці контролюючих суб'єктів, а також безпосереднє його використання у запобіганні порушенням трудових прав працівників.

Крім того, вважаємо, що на ефективність контролю у сфері захисту трудових прав працівників впливають такі важливі фактори, як чинники організаційного характеру (умови, які сприяють удосконаленню й створенню оптимальних організаційних структур і методів контролю); матеріально-технічного характеру (матеріальна база контролю); правового характеру (умови ефективності контрольної діяльності, які складають правову основу вирішення завдань, що стоять перед органами контролю). Також важливим є чинник компетентності працівників контрольних органів, оскільки якість контролю залежить від того, наскільки працівники володіють навичками контрольної роботи, знаннями проблем управління та джерелами орієнтовної інформації.

Таким чином, результативність роботи контрольно-наглядових органів у сфері захисту трудових прав працівників слід оцінювати за результатами їх перевірок, виявленням фактів учинених порушень, вжиттям ними запобіжних заходів з метою їх попередження. Відтак, оцінюючи результати такої діяльності, можна дійти висновків про її дієвість як сукупність набутого досвіду, розширення завдань, оприлюднення результатів контрольно-наглядової діяльності з метою уникнення аналогічних помилок у майбутньому.

Бібліографічні посилання

1. 75% працівників України скаржаться на порушення трудових прав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/ukraine/27may2013/prava.html>.
2. Студеникина М. С. Государственный контроль и применение административной ответственности как форма государственного регулирования экономическими процессами / М. С. Студеникина // Административно-правовое регулирование в сфере экономических отношений. – М. : Изд-во Академич. правового ун-та, 2001. – 120 с.
3. Таль Л. С. Трудовой договор (цивилистическое исследование) / Л. С. Таль. – Ярославль, 1913. – 422 с.
4. Авер'янов В. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування / В. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 8. – С. 10.
5. Падалка А. Особливості адміністративно-правового захисту трудових прав у сучасних умовах // Публічне право. – 2012. – № 4. – С. 430-436.
6. Фабричное законодательство и фабричная инспекция в России / Литвинов-Фалинский В. П. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Тип. А.С. Суворина, 1904. – 372 с.
7. Малышкина Е. Е. Административный надзор за соблюдением норм трудового законодательства: понятие и классификация форм осуществления / Е. Е. Малышкина // Вестник Воронежского государственного университета (серия «Право»). – 2010. – № 1. – С. 283-293.
8. Студеникина М. С. Государственный контроль в сфере управления (проблемы неведомственного контроля) / М. С. Студеникина. – М. : Юрид. лит., 1974. – 157 с.
9. Административное право Украины : учеб. / под общ. ред. С. В. Кивалова. – Х. : Одиссей, 2004. – 880 с.
10. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Гаращук Володимир Миколайович. – Х., 2003. – 412 с.
11. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посібник / В. Я. Малиновський. – Луцьк : Вежа, 2000. – 558 с.
12. Андрійко О. Ф. Державний контроль і тенденції його розвитку в умовах ринкових відносин / О. Ф. Андрійко // Правова держава : міжвідомчий зб-к наук. праць. – К. : Наук. думка, 1993. – Вип. 4. – С. 49-53.
13. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом (опыт системного исследования) / В. Г. Афанасьев. – 2-е изд., дополн. – М. : Политиздат, 1973. – 392 с.
14. Ромасько В. О. Державний контроль у сфері будівництва : адміністративно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ромасько Віталій Олександрович. – Х., 2010. – 196 с.
15. Новий тлумачний словник української мови / уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконт, 1999. – 489 с.
16. Адміністративне право України : підруч. для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2000. – 520 с.
17. Студеникина М. С. Государственные инспекции в СССР / М. С. Студеникина. – М. : Юрид. лит., 1987. – 108 с.
18. Старосьцяк Е. Элементы науки управления / Е. Старосьцяк. – М. : Прогресс, 1965. – 198 с.
19. Разаренов Ф. С. Административный надзор советской милиции : учебно-методич.

пособие / Ф. С. Разаренов, С. И. Котюргин; Министерство внутр. дел. – М. : Академия МВД СССР, 1979. – 71 с.

Собакаръ А. А. Контроль как способ обеспечения трудовых прав работников. Исследован контроль как один из основных способов обеспечения трудовых прав работников, конкретизировано его место среди других способов соблюдения трудового законодательства, определены общие черты надзора и контроля, а также критерии их разграничения.

Ключевые слова: контроль, надзор, трудовые права, критерии разграничения, элемент, способ, обеспечение.

Sobakar' A. O. Control as mean of ensuring of workers' labor rights. In the article control is investigational as one of basic methods of ensuring of labour rights for workers, his place is specified among another ways of observance of labour legislation, the general lines of supervision and control, and also criteria of their differentiating, are certain.

Signs of control as a way of ensuring workers' rights is that it is carried out both by governmental institutions and other entities (such as trade unions, etc.); it can have a public nature, and subject to the social-partnership.

The supervision is carried out only by public authorities, has public and has state-imperious nature and associated with monitoring of the observance of the law, carried out in strict accordance with the prescribed form and procedure defined by law, its results have the appropriate paperwork and give rise to legal consequences.

Keywords: control, supervision, labour rights, differentiating criteria, element, mean, ensuring.

Надійшла до редакції 24.12.2014

Стеценко В. Ю.

доктор юридичних наук, доцент
(Східноєвропейський університет
економіки і менеджменту)

УДК 340.11 : 369.22

ДОБРОВІЛЬНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ТА ПЛАТНІ МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ ЯК ЗАСОБИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Розглянуто актуальні правові питання покращення фінансування вітчизняної системи охорони здоров'я. Акцентовано увагу на юридичному забезпеченні добровільного медичного страхування та практики надання платних медичних послуг.

Ключові слова: добровільне медичне страхування, платні медичні послуги, медичне право, фінансування.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення засвідчують необхідність покращення стану правового забезпечення вітчизняної охорони здоров'я. Відомо, що з позицій сучасних вимог Конституції України медична допомога громадянам має надаватись безкоштовно. Йдеться про ст. 49 Основного Закону, де, зокрема, зазначено, що «держава створює умови для ефективного і